

Fábián Attila

Betyárok, nők, padok

(Három könyvről)

Három könyvről írok a következőkben, három szegedi szerző szegedi könyvéről. Viták folynak arról, van-e *röghöz kötött* irodalom, vagy lényegtelenek a földrajzi vonatkozások egy szépirodalmi szöveg megítélésében, s ezek a viták egyhamar nem is zárulnak le megnyugtatóan. Én amellett teszem le a voksom, hogy nem mindegy, a szerző hol él, és az sem mindegy, a mű belső törvényszerűségei honnan származnak, íze, zamata, hangulata mire emlékeztet, mit idéz. A következőkben taglalt három könyv (azt hiszem, felvállaltan, a szerzői szándék szerint) három szegedi könyv. Ami nem jelenti azt, hogy érvényességük pusztán Szegedre terjed ki. Aki sosem járt Szegeden, annak is, s aki itt él, annak is érték ez a három kötet...

Az első könyvről való gondolatokat kezdjük az elején és folytassuk a végén: nézzük meg a címdoldali borítót, utána a hátoldalt. A címdoldalin Veszelka Imre fekete-fehér fotográfiája, a hátoldalin *Veszelka Attila* színes fényképe látható. Rokonok: ős és leszármazott. Az elején az ő, a végén a leszármazott, szigorúan a hagyományos kronológiát követve. A két borító között azonban, a rutinból leginkább dokumentumregénynek nevezett *corpus* lapjain felborul az időrend. De felborul a koncepció is, ha nem csak dokumentumregénynek nevezzük, de akként is olvassuk a művet. Mert életrajz és önéletrajz, korrajz és városrajz ugyanúgy akad benne, mint alapos kutatások nyomán született non-fiction. Tulajdonképpen több történetet kap, aki elolvassa Veszelka Attila *Veszelka Imre*-regényét: megkapja azt, amire a cím alapján (*Veszelka Imre, Rózsa Sándor legkedvesebb cimborája és én*) számíthat: Veszelka Imrének, Rózsa Sándor legkedvesebb cimborájának sztoriját és annak a történetét, ahogyan az ezt leíró Veszelka-ivadék, Attila viszonyul az őséhez meg annak viselt dolgaihoz. De számos adalékot tudhat meg Rózsa Sándorról és egyáltalán a Dél-Alföld betyárjairól, Szeged XIX. századi történetéről, életmódjáról, pletykáiról, hangulatáról, ugyanakkor a XX. századi Szeged történetéről, hétköznapijairól, atmoszférájáról, vagy éppen arról, miről szólt a fáma a múlt század utolsó harmadában Szegeden. Megismerheti a Monarchia-korabeli börtönviszonyokat, mindamellett bepillanthat a Kádár-korszak fogdáinak világába is.

Mindebből talán már sejtethető, hogy sajátos prózáról van szó. Nos, a sejtés helyes. Talán W. G. Sebald írásai idézhetők föl Veszelka Attila *Veszelka Imre*-könyvével kapcsolatban. Ahogyan Sebaldnál, úgy jelen kötet esetében Veszelkánál is a történetet át- meg átszövik művelődéstörténeti és történelmi érdekességek, anekdoták. Számos irodalmi műfaj áll össze egyébeben a szövegvilágban, s végeredményben egy olvasmányos, lebilincselő művet kapunk, egy világszeletet átfogó, érezhetően nagy szeretettel és gonddal írott művet. „Mindig megnyugtató, ha valaki a kelletténél jobban belebojnyolódik a betyárgubancba” – kezdi a borítószöveget Szentesi Zöldi László, ám még ennél is megnyugtatóbb, ha ki is tudja vágni magát a gubancból, s nem Nagy Sándor módján, de igazán; ráadásul a be- és kigubancolás közben maga is, olvasója is élvezetét leli a folyamatokban.

Az utóbbi időben nem ritka a betyár-tematikájú kötet a hazai könyvpiacra. Dokumentarista, történeti és fikciós oldalról is többen közelítettek több betyárhoz az elmúlt időszakban, jóllehet az abszolút sztár továbbra is Rózsa Sándor. Veszelka Attila könyve témája szerint könnyedén sorolható ehhez a vonulathoz, azonban nem csupán tárgyával (Veszelka Imre leginkább mellékszereplőként jelenik meg a könyvekben), de módszerével is élesen elkülönül a többitől: a kalandozó, asszociációs hálót építő, nehezen rendszerbe illeszthető narratív technika révén. Következésképpen nem csak a betyárvilág egy alakját és életmódját világítja meg, de Szeged helytörténetéhez is számos adalékkal szolgál Veszelka Attila könyve. Ráadásul még kifejezetten szórakoztató olvasmány is.

Amiképpen szórakoztató *Bátyi Zoltán* legújabb kötete, a *Hálósák a felhőn* is. A novelláskönyv szer-

zője szegedi születésű, nevelni is ez a város nevelte, iskolázta, itt szerzett jogi diplomát és itt kezdte újságírói pályáját, melynek folyamán több mint 7 ezer cikket közölték különféle lapok. Tucatnál is több kötet (köztük a *Szeged, a palotás város*, a *Csillag – börtönkönyv*, a *Tisza királynő*, az *Életfogytiglan* és a *Marinko, avagy a halál zsoldosa*, a *Hóhércsárdás*) szerzője, illetve társszerzője. Hatalmas publicisztikai munkássága mellett terjedelemben eltörpül szépirodalmi tevékenysége, jelentőségéből azonban ez mit sem von le. Bányi kiváló elbeszélő. Erre a szegedi olvasók a Délmagyarország tárcarovatában rendre olvasható Belami-történetekből már régen rájöhetnek. A néhol a rejtői groteszk határáig elmerészkedő Belami-tárcák az elmúlt évtizedekben blogon, kötetekben, nyomtatott és internetes újságokban egyaránt fölünedeznek, szerzőjük a tárca műfajának alapvető sajátosságait megőrizve újít és mindenkor jól mulattat – ám annál többet is tesz. A *Táncol a Tisza* című novelláskötetével aztán Bányi Zoltán átlépett Belami árnyékán. Abban a kötetben már egy valódi novellistával találja szembe magát az olvasó, a tárca keretein túllépő, nagyszerű elbeszélővel.

Legújabb novelláskönyve, a *Hálózásák a felhőn* újabb lépcsőfokot jelent Bányi Zoltán életművében, írói világának kiteljesedésében. A könyv vezérmotívuma a nő, már amennyiben a nők köré szőtt történeteket rostálta egybe a szerző. „Hogy miért rá [tudniillik a nőre] esett a választásom? – teszi föl a kérdést a könyv előszavában Bányi. – Mert a nő a teremtés legnagyobb kincse. Nélkülük miért is csobogna a patak, aminek partján már évezredekkel ezelőtt is mosták a férfiak munkától koszos, máskor harctól véres szennyesét? És ne feledd, nők áztatták a férfi sebére szánt borogatást, hogy aztán víztől tűzhöz rohanva készítsék az ételt. Mert nő nélkül, ha jutna is a férfi szájába falat, valljuk be, ízet veszítené. Ezért aztán nők tápláltak téged, mint csecsemőt, mint botladozó kisiskolást, mint szerelemtől, vagyis nőről álmodozó kamaszt.” A recenzensnek el kellene fogadnia az író állítását, mégis vitatkozni támad kedve. Bányi kötete sem nem ilyen patetikus, sem nem ilyen didaktikus. A *Hálózásák a felhőn* sokrétű, sokszínű univerzum, a nőalakokon keresztül társadalmat, korszakot és helyszínt rajzol, s ilyen értelemben állítható párhuzamba Veszelka Attila főntebb tárgyalt kötetével. Tetejébe a megrajzolt helyszín ugyanúgy Szeged, mint amott. A szereplők, a történetek, a zamatok, az ízek mind-mind Szegedhez kötődnek, Szegedet idézik, a városból táplálkoznak és talán nem túlzás azt állítani: a várost táplálják. A huszonegy novella szerves egészét alkot ebben a gondosan szerkesztett kötetben, melynek az íve éppen olyan, mint a szépséges nők szépséges gerincének íve, mikor reggel, fölébredvén, nyújtóznak egyet az ágyban.

A harmadik kötet egy verseskönyv, Tarnai László posztumusz kötete, az *Ezen a padon*. A 2014-ben elhunyt Tarnai László a szegedi irodalom nem kevés kódlovagjának egyike volt. Fiatalon kezdett verseket írni, a Tiszatájban mutatkozott be, ám a jogi egyetem elvégzése után újságírásra adta a fejét. A napilapok felemésztették idejét, ezért csak azt követően tért vissza az irodalomhoz, hogy újságíróként fellélegezhetett. A régi-új költő hangja pedig egyedi színnel gazdagította a kortárs irodalmat. „Sallangtalan, őszinte sorai gyakorta keserűséggel telítettek – írja róla Bene Zoltán –, ám amikor a családjáról, pályatársairól, vagy példaképeiről szól, átmelegszik, néha egyenesen földérül. De akár milyen hangulatot hordoz is, mindig egyéni és összetéveszthetetlen ez a hang, ez a kiküzdött, meg szenvedett poétika, ez az olykor (sokszor) szakadozott, máskor föl szabaduló, áradó versbeszéd.”

Szepes Erika így ír Tarnairól az *Ezen a padon* előszavában: „Lassan hömpölygő verseiről, a borús bölcsességről mindig a kései Arany jut eszembe, aki letörölte magáról a sarat – nem engedte magát bemocskolni –, tisztán, lassan lépdelt az Őszikék ritmusaira, soraira, az örök vadászmezők felé. Tarnai is így ballagott az imádott Tisza-parton; a nagyvilág mocskai feletti kesergései közben nem mulasztotta el, hogy elgyönyörködjen egy virágban, egy madárfüttyben. Amint versei komor hömpölygései közben is fel-felcsillantott valami apró szépséget. Sajátos hang, sajátos világnézet – azt mondanám: nagyrealizmus, ha ez ilyen egyszerűen elintézhető volna, ha nem volnának érezhetőek minden mondatban, minden sorban a modern világlátás jelzései, ha nem volnának olyannyira modernek a képei. Modern realizmus? Igen, így már jó. Úgy egyéni, hogy közösségi: ahogyan a bölcs ember forgatja elméjében közössége sorsát.” Szepes Erika éles szemű meglátásai tūpontosak: Tarnai László valóban realista költő – ám realizmusa valamiféle naiv realizmus. Űl a padon és rácsodálkozik a világra. Elkeseredik, megkeseredni azonban nem hagyja a szája ízet, hinni akar és hinni tud az Emberben. Költészete individualista, mégis közösségi líra, s a közösség, amely élteti ezt a művészetet, az egyrészt Szeged, másrészt Tarnai generációs összetartozás-érzése. Ugyanúgy lépten-nyomon nemzedéki

utalásokat, érzéseket, megnyilvánulásokat találhatunk a verseiben, mint szegedi vonatkozásokat. Tarnait végső soron ez a két körülmény határozta meg: a szegediség és hogy a közvetlenül a háború után született generációhoz tartozott. Képei, szimbólumai szinte kizárólag ebből a két körből származnak. S noha tény, hogy Tarnai (Bene szavaival élve) „kiküzdött, megszenvedett poétikája” nem adja könnyen magát, de az is biztos, hogy aki megküzd vele és érte, az nem bánja meg.

És a három taglalt könyv egyikét sem bánja meg az olvasó, mind a hármat érdemes kezébe vennie, hogy újabb életeket leheljen életektől duzzadó lapjai közé. És közben oly sokat tudhat meg Szegedről és a világról, a szegediekről és az emberekről általában.

(Hungarovox Kiadó, 2015; Boook Kiadó, 2016; Hungarovox Kiadó, 2015)

Gyerák Petra: Képes ülőke - 2016

